

Konstantinos NAKOS
(Πανεπιστήμιο Eötvös Loránd)

Η επικαιρότητα του Βυζαντίου¹

Εξοχώτατε κε Πρέσβυ της Ελλάδος, κε Διευθυντά του Κολλεγίου József Eötvös, κυρίες και κύριοι, αγαπητοί φοιτητές. Είναι μια ιδιαίτερη στιγμή για εμένα, και ομολογώ ότι ταυτόχρονα και δύσκολη καθώς, αν και διδάσκω νέα ελληνικά σε Ούγγρους φοιτητές, ωστόσο έχει περάσει μεγάλο διάστημα που έκανα μια διάλεξη στην μητρική μου γλώσσα, με αποτέλεσμα να αισθάνομαι ένα είδους αδυναμίας, για τον λόγο αυτό θα ήθελα εκ των προτέρων να με συγχωρέσετε για τυχόν παραβλέψεις και συγχύσεις.

Το θέμα στο οποίο θα αναφερθώ στην σημερινή μου εισήγηση έχει τον τίτλο η επικαιρότητα του Βυζαντίου. Θα έπρεπε ίσως να εξηγήσω την επιλογή ενός τέτοιου τίτλου, και θα ήταν ιδιαίτερα εύκολο αν αναφερόμουν, μόνο και μόνο στο σημερινό συνέδριο το οποίο είναι και το τρίτο στην σειρά του Κύκλου των Συνεδρίων που οργανώνεται από το Κολλέγιο της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Εότβος Λοράντ της Βουδαπέστης. Θα αρκούσε να αναγνώσω τους τίτλους των εισηγήσεων του φετινού και των προηγούμενων δύο συνεδρίων, για να συμπληρώσω τον χρόνο των είκοσι λεπτών που έχω στην διάθεσή, και τον οποίο που δεν έχω πρόθεση να υπερβώ, και να φανεί αμέσως το εύρος των θεμάτων που απασχολούν νέους ερευνητές και έχουν σαν αντικείμενο το Βυζάντιο.

Επιτρέψτε μου όμως να αρχίσω την ομιλία μου με δύο ποιήματα του Κωνσταντίνου Καβάφη

Στην Εκκλησία²

Την εκκλησίαν αγαπώ – τα εξαπτέρυγά της
τ' ασήμια των σκευών, τα κηροπήγια της
τα φώτα, τες εικόνες της, τον άμβωνα της.

¹ Γραπτή απόδοση της προφορικής εισήγησης που παρουσιάστηκε στο συνέδριο.

² Από τα Ποιήματα 1897-1933:15, Ίκαρος 1984

Εκεί σαν μπω, μες σ' εκκλησιά των Γραικών
 με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες,
 με τες λειτουργικές φωνές και συμφωνίες,
 τες μεγαλοπρεπείς των ιερέων παρουσίες
 και κάθε των κινήσεως τον σοβαρό ρυθμό –
 ο νους μου πηαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας,
 στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.

και το

ΑΠΟ ΥΑΛΙ ΧΡΩΜΑΤΙΣΤΟ³

Πολύ με συγκινεί μια λεπτομέρεια
 στην στέψιν, εν Βλαχέρναις, του Ιωάννη Καντακουζηνού
 και της Ειρήνης Ανδρονίκου Ασάν.
 Όπως δεν είχαν παρά λίγους πολυτίμους λίθους
 (του ταλαιπώρου κράτους μας ήταν μεγάλ' η πτώχεια)
 φόρεσαν τεχνητούς. Ένα σωρό κομμάτια από υαλί,
 κόκκινα, πράσινα ή γαλάζια. Τίποτε
 το ταπεινόν ή το αναξιοπρεπές
 δεν έχουν κατ' εμέ τα κομματάκια αυτά
 από υαλί χρωματιστό. Μοιάζουνε τουναντίον
 σαν μια διαμαρτυρία θλιβερή
 κατά της άδικης κακομοιριάς των στεφομένων.
 Είναι τα σύμβολα του τι ήρμοζε να έχουν,
 του τι εξ άπαντος ήταν ορθόν να έχουν
 στην στέψι των ένας Κυρ Ιωάννης Καντακουζηνός,
 μια Κυρία Ειρήνη Ανδρονίκου Ασάν.

Το Βυζάντιο, που στο άκουσμα και μόνο του ονόματός του προκαλεί δέος
 ακόμα και όταν σημαίνει αντικρουόμενα συναισθήματα. Αλλά γιατί το Βυζάντιο,
 τι είναι αυτό που το κάνει να έχει ενδιαφέρον. Τι είναι αυτό το στοιχείο
 που σήμερα, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, του διαδικτύου και των απε-
 ριόριστων επιλογών και δυνατοτήτων, μπορεί να σημαίνει κάτι που μπορεί να

³ Από τα Ποιήματα 1897-1933:23, Ίκαρος 1984

χαρακτηριστεί ως βυζαντινό, αυτόν τον παρεξηγημένο επιθετικό προσδιορισμό, που στο άκουσμά του οι περισσότεροι σκέφτονται τον θεοκρατικό σκοταδισμό, τον ανατολικό δεσποτισμό, τις ίντριγκες, τον σχολαστικισμό κλπ..

Λόγω του περιορισμένου χρόνου, αλλά και του πολύπλευρου του θέματος θα ήθελα εδώ να αναφερθώ επιγραμματικά σε τρία θέματα, και συγκεκριμένα την βυζαντινή φιλοσοφία, την βυζαντινή τέχνη και την πολιτική ιστορία.

Ειδικά για την σημασία της βυζαντινής φιλοσοφίας, θα πρέπει εδώ να προσδιοριστεί το περιεχόμενό της, Τι εννοεί κανείς με τον Βυζαντινή Φιλοσοφία; Είναι μόνο η φιλοσοφική σκέψη και στοχασμός που αναπτύχθηκε ως «θεραπαινίδα της θεολογίας» σε αντίθεση με την Δύση όπου κύριο αντικείμενό της ήταν η θεολογία; Ή είναι ο χαρακτηρισμός ή ο προσδιορισμός της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας των μεσαιωνικών χρόνων η οποία εναρμονίστηκε και ενασχολήθηκε με την Πατερική Θεολογία.

Το Βυζάντιο χαρακτηρίζει ένα είδος στοχασμού αυτοσυνειδησιακού χαρακτήρα ακόμα και αν τα θέματα που λογίζεται είναι η Θεολογία, μέσα από την προσεγγιστική μέθοδο, και ως απόρροια του ερμηνευτικού και σχολαστικού έργου πάνω στην κλασσική φιλοσοφία των Αρχαίων Ελλήνων, κυρίως του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Η αναζήτηση και ο διαλογισμός σε ερωτήματα όπως η ύπαρξη του ανθρώπου, η ουσία του, φτάνοντας από την αγωνία του ανθρώπου στον ανθρωπισμό, αργότερα στο διαφωτισμό. Και εδώ είναι η σημαντική επίδραση που είχε το Βυζάντιο στην Δύση και στον μετέπειτα ευρωπαϊκό πολιτισμό, που περιβάλλει το σήμερα. Η μεταφορά των ιδεών αυτών στην Δύση.

Σημαντικό παράγοντας αυτής της διαδικασίας είναι η ελληνική γλώσσα, πηγή και διαδρομή των κειμένων της αρχαιότητας, εργαλείο σκέψης, διατύπωσης και έκφρασης, μια οργανική συνέχεια που συντελέστηκε στον τόπο που γεννήθηκε και καλλιεργήθηκε η φιλοσοφική σκέψη. Η φυσική συνέχεια του αρχαίου Ελληνικού στοχασμού συντελέστηκε στο Βυζάντιο και όχι στη Λατινική Δύση. Αυτή η περιπέτεια, η πορεία του Λόγου μέσα στον Χριστιανισμό βοήθησε στην αποκρυστάλλωση, στην προσωπική του αυτογνωσία και αυτοσυνειδησία. Είναι ο βυζαντινός χριστιανισμός που εμβόλισε την περαιτέρω ανάπτυξη της φιλοσοφικής σκέψης στον δυτικό χριστιανισμό.

Έτσι μέσα σε αυτό το ιδιόμορφο κρατικό και πολιτικό μόρφωμα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας επιζεί και αναπτύσσεται – ανάγει τις ρίζες της η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία.

Και όμως αυτό ονομάζετε παρακμή. Δεν θα ήθελα – αν και είναι ιδιαίτερα δημοφιλές στις μέρες μας – να επεκταθώ σε θεωρίες συνομωσίας – αλλά δεν είναι τυχαία η έντονη αντιπάθεια που υπέδειξε η δύση και ιδιαίτερα ο διαφωτισμός και οι εκπρόσωποί του απέναντι στο Βυζάντιο, χάρη στους οποίους και πήρε αυτό το όνομα. Η αντίληψη αυτή παραβλέπει την βυζαντινή κοινωνία ως εξελληνισμένη χριστιανική κοινότητα, η οποία όμως είναι η φυσική συνέχεια του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Είναι μια οργανική συνέχεια που εκφράζεται από την λέξη ρωμιοσύνη.

Και μόνο η διάρκεια ύπαρξής της θα όφειλε να προβληματίσει, γιατί το Βυζάντιο ως σύνθεση της αρχαιοελληνικής παράδοσης, του ρωμαϊκού δίκαιου και της χριστιανικής πίστης, οικοδομεί αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε βυζαντινό πολιτισμό. Μια συγχώνευση του ελληνιστικού κόσμου και διανόησης που μέσα από την ελληνική γλώσσα ο χριστιανισμός κατέχει πλέον θεολογία που είναι οικουμενική. Ας μην μας διαφεύγει ότι από τον 7^ο αιώνα το Βυζάντιο είναι ελληνόφωνο. Τα πρώην ελληνιστικά κέντρα όπως η Αλεξάνδρεια θα γίνουν τόποι δημιουργικής συνάντησης. Δεν παραβλέπουμε βέβαια τις «κρατικές παρεμβάσεις» που έγιναν για την επίσημη επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας, Αλλά στην προκειμένη περίπτωση σκοπός μας είναι να δείξουμε την πορεία που σημειώθηκε για να επικρατήσει το Δόγμα του Χριστιανισμού και να διαμορφώσει τις τύχες του γνωστού μέχρι τότε κόσμου.

Στην δική μας περίπτωση είναι ο δυτικός κόσμος, και πιο συγκεκριμένα ο ευρύτερος χώρος της Ευρώπης γιατί όπως αναφέρει η γνωστή βυζαντινολόγος Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ

«Γιατί τι είναι ο Ευρωπαίος; Όπως έλεγε ο Πολ Βαλερύ είναι αυτός που έχει υποστεί φιλοσοφικά την επίδραση της αρχαίας ορθολογιστικής σκέψης, που έχει ζήσει με την ιουδαϊκοχριστιανική πνευματικότητα κι έχει υποστεί την επίδραση της ρωμαϊκής διοίκησης και των ρωμαϊκών θεσμών. Αθήνα, Ιερουσαλήμ και Ρώμη. Χωρίς αυτά δεν υπάρχει Ευρώπη. Κι όλα αυτά τα τρία, συμπτυκνωμένα μαζί, είναι το Βυζάντιο. Επομένως το Βυζάντιο είναι Ευρώπη, γιατί είναι ελληνόφωνο όπως η Αθήνα, χριστιανικό όπως η Ιερουσαλήμ κι έχει υιοθετήσει όλη τη ρωμαϊκή διοίκηση»⁴

⁴ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 03/04/2010 <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009>

Και κάτι ακόμα, που κατά την γνώμη μου είναι και αυτό που η πολιτική του ιστορία το κάνει πιο επίκαιρο από ποτέ. Η εντυπωσιακή μακροβιότητά του, που λίγοι μεσαιωνικοί πολιτισμοί αξιώθηκαν να βιώσουν. Όπως αναφέρει η βυζαντινολόγος Τζούντιθ Χέριν « αυτό το κάτι είναι ένας συνδυασμός τριών διαφορετικών παραδόσεων, που έδρασαν στο εσωτερικό του. Ήταν βεβαίως χριστιανικό, στοιχείο που επικρατεί στην τέχνη και την αρχιτεκτονική, η χρήση της ελληνικής γλώσσας μέσα από την εκλαΐκευση των αφηγήσεων των Εναγγελίων, είχε σαν αποτέλεσμα την πρόσβαση στους κατοίκους της αυτοκρατορίας στην αρχαία ελληνική γραμματεία, όχι μόνο στο Όμηρο, Ηρόδοτο και άλλους αλλά και στις τεχνικές ανακαλύψεις, όπως τα μαθηματικά, αστρονομία, γεωγραφία και άλλα. Η Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κληρονομεί την δημόσια διοίκηση, πολεμική στρατηγική και νομοθεσία της Ρώμης. Ας μην ξεχνάμε ότι το *Corpus Juris Civilis* (η συλλογή νομικών έργων του ρωμαϊκού δικαίου, η οποία δόθηκε στο φως το διάστημα 529- 534 μ.Χ., κατόπιν εντολής του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α'), που αποτελεί τη βάση της νομοθεσίας όλου του κόσμου για πολλούς αιώνες τώρα, συντάχτηκε τον έκτο αιώνα υπό τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό τον Μέγα»⁵.

Όλα αυτά συνθέτουν μια ενότητα, κάνοντας έναν τολμηρό παραλληλισμό, όμοιο με αυτόν της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεν είναι λίγοι οι ιστορικοί, που υποστηρίζουν ότι η παρακμή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αρχίζει με την υποτίμηση του νομίσματός της, που όπως είναι γνωστό ήταν κοινό, πάνω στην βάση του χρυσού νομίσματος. Αυτή η πολιτισμική ενότητα, ή αλλιώς ο βυζαντινός πολιτισμός αποτέλεσε μοντέλο συμβίωσης διαφόρων λαών με πολύ διαφορετικά ήθη κι έθιμα, και εδώ είναι το επίκαιρο και πάλι του Βυζαντίου, σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης και γιατί όχι και οικονομικής κρίσης. Επειδή αποτελούσε ένα μοντέλο μιας Πολιτείας, όπου η εξουσία, η πίστη και ο πολιτισμός συνυπήρχαν σε πολύ ιδιόμορφο συνδυασμό, ένας *αυθύπαρκτος πολιτισμός*. Ο σεβασμός, η εκτίμηση στις τέχνες, ως εκείνες που ευχαριστούν το Θεό, κι αυτά διατηρήθηκαν. Κι έτσι, παρ' ότι οι μόδες άλλαζαν, η οικονομική κατάσταση άλλαζε, οι πολιτικές καταστάσεις άλλαζαν, υπήρχε μια ακεραιότητα, πολύ ενδιαφέρονσα μέσα στο σύνολο αλλά ίσως και παράδοξη καθώς «Οδηγούμαστε στη σκέψη ότι η σχέση ανάμεσα στην αυτοκρατορία και

⁵ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 02/11/2008 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=21475>

στις άλλες μορφές πολιτικής εξουσίας σε μια επικράτεια δεν είναι χρονολογική ή ιστορική – είναι δομική. Στο Βυζάντιο, εκεί όπου δεν σημειώθηκε το φεουδαρχικό παράδοξο, παρατηρούμε το αντίθετό του, ένα κρατικό παράδοξο κατά το οποίο η δημόσια εξουσία και τα δικαιώματά της έγιναν το αντικείμενο μιας οικειοποίησης που άφησε άθικτο το περίβλημά τους. [...] Η βυζαντινή ιστορία είναι μια ιστορία ευρωπαϊκή»⁶.

Και αυτό είναι που αναζητεί και η σημερινή Ευρώπη, δανειζόμενος πάλι τα λόγια της Αρβελέρ «Αυτό οφείλεται στο ότι η Ευρώπη σήμερα θέλει να δει ολόκληρη την οντότητά της. Πού συγκλίνει ολόκληρη η Ανατολική Ευρώπη; Στην ορθοδοξία, στο Βυζάντιο. Η Μόσχα ονομαζόταν “Τρίτη Ρώμη”. Επομένως όλη η Ανατολική Ευρώπη που δεν μπορεί πια να αποκλειστεί από την Ευρώπη έχει μια συνοχή, την ορθοδοξία. Και πώς μπορεί να εκφραστεί αυτή η ορθοδοξία για όσους δεν ξέρουν ιστορία και ελληνικά; Μέσα από την εικόνα, τη βυζαντινή αγιογραφία»⁷.

Η τελευταία αυτή πρόταση με οδηγεί στο επόμενο σημείο της παρουσίας μου στην βυζαντινή τέχνη.

Αναφορικά με την βυζαντινή τέχνη, λόγου έλλειψης χρόνου δεν θα αναφερθώ σε θέματα που έχουν να κάνουν με την λογοτεχνία όπου δεν βρίσκουμε σε εργασίες για την ιστορία της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας σημεία αφιερωμένα στην βυζαντινή λογοτεχνία γιατί θα έπρεπε να αναφερθούμε, μεταξύ άλλων και σε θέματα μυθοπλασίας έναντι ερμηνευτικής ρητορικής.

Επίσης δεν θα ήθελα να επεκταθώ σε θέματα αρχιτεκτονικής, μικρογραφία, μικροτεχνίας και μικρογλυπτικής, καθώς η αναγέννηση των βυζαντινών μοτίβων είναι τεράστια και πολύπλευρη, άλλωστε δεν είναι τυχαίες οι συχνές και σημαντικές εκθέσεις με αντικείμενο το Βυζάντιο και την καλλιτεχνική του έκφραση, τομέας στον οποίο η ιδιαίτερή μου πατρίδα, η Ήπειρος, πρωτοστατεί. Στον περιορισμένο χρονικό περιθώριο που διαθέτω θα ήθελα να μιλήσω για την τέχνη της αγιογραφίας χωρίς να αγγίζω την ιδιαίτερη οντολογία της.

Η βυζαντινή τέχνη και δη η αγιογραφία μέσα από την αποκρυστάλλωση της αυτοκρατορικής Ρώμης και μέσα από την επίδραση κρατικού δεσποτισμού που χαρακτήριζε το χριστιανικό κράτος του Βυζαντίου, γίνεται και πάλι ελληνική.

⁶ <http://www.bookpress.gr/stiles/soti-triantafillou/patlagean-evelyne-patakis-o-ellinikos-mesaionas>

⁷ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 03/04/2010 <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009>

Η Βυζαντινή τέχνη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλά ένας ρυθμός ζωγραφικής, δεν είναι μόνο μια θρησκευτική ζωγραφική, αλλά είναι η έκφραση ενός ολόκληρου και διαφορετικού πολιτισμού. Κυρίως γιατί δεν έχουμε σαφή εικόνα της κόσμια ζωής της αυτοκρατορίας αλλά μόνο «αγιογραφίες».

«Η τέχνη των Εικόνων εις την Ορθόδοξον Εκκλησίαν λέγεται Αγιογραφία», ως «ζωγραφοῦσα ἅγια πρόσωπα και ἁγίας υποθέσεις»⁸, θα πει ο Φώτης Κόντογλου. Η εκκλησιαστική ζωγραφική του βυζαντίου δεν ήταν μονολιθική. Είχε την εξελικτική της πορεία· δηλαδή άντληση στοιχείων από άλλες μορφές τέχνης, και μετάπλαση εικαστική και τεκμηρίωση θεολογική. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτά του Πανσέληνου, του Θεοφάνη του Έλληνα, και άλλων, που χάραξαν νέους δρόμους στην ζωγραφική και τον ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο προσωπικό τους ύφος.

Η τέχνη αυτή αναγεννήθηκε στην Ελλάδα στις αρχές του 20ου αι. χάρη στις προσπάθειες μερικών καλλιτεχνών, ειδικά του Φώτη Κόντογλου. Επειδή όμως δεν υπήρχαν μνημεία αναφορά στις πρακτικές του παρελθόντος καθώς δεν υπήρχε βυζαντινός οδηγός ζωγραφικής, το μόνο που έχει διασωθεί είναι το χειρόγραφο του *«Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης»* 17^{ου} αιώνα του Διονυσίου του εκ Φουρνά.

Η βυζαντινή αγιογραφία εκφράζει πολύ σύγχρονα πράγματα. Είναι πριν απ' όλα μια ζωγραφική ιδιοτήτων και όχι προσώπων, είναι ζωγραφική της αγιοσύνης και όχι του αγίου. Γι' αυτό ο αγιογράφος βάζει το όνομα του αγίου από κάτω. Η λέξη σου λέει ποιος είναι ο άγιος και όχι η ζωγραφική. *«Η απεικόνιση στη βυζαντινή αγιογραφία είναι η απεικόνιση του μοντερνισμού. Οι σουρεαλιστές είναι πολύ συγγενείς με τη βυζαντινή αγιογραφία. Αν πάρετε, για παράδειγμα, έναν Μαγκρίτ και αφαιρέσετε ας πούμε το σεξουαλικό στοιχείο, θα έχετε μια βυζαντινή εικόνα. Το ίδιο και με έναν Νταλί. Οι σουρεαλιστές έκαναν τέχνη την ονειρική τους αναγκαιότητα, δεν έβαλαν σε πρώτο πλάνο το πρόσωπο αλλά την έκφραση, την ιδιότητα του προσώπου»*⁹.

Κυρίες και κύριοι, συνέδρια σαν και αυτό, αποδεικνύουν την αναγέννηση του Βυζαντίου και της οικουμενικής ιδέας που αντιπροσώπευε, από την στιγμή που στην Ευρώπη γίνεται μια αναθεώρηση της μεσαιωνικής της Ιστορίας, το Βυζάντιο είναι ξανά παρόν. Μέσα από την έρευνά του μπορεί να αποκρυ-

⁸ «ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ» τόμος Β', του εκδοτικού οίκου "ΑΣΤΗΡ" ΑΔ.& Ε. ΠΑΠΑΔΑΗΜΗΤΡΙΟΥ. Γ' έκδοση Αθήνα 1993

⁹ Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 03/04/2010 <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=324009>,

πτογραφεί και το φαινόμενο του Ισλάμ, που όπως και την βυζαντινή περίοδο προσπαθεί να κατακτήσει νέες περιοχές. Ως η Ιστορία να επαναλαμβάνεται και τον ρόλο της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας να αναλαμβάνει μια νέα δύναμη, αντιγράφοντας τις βασικές παραμέτρους του κοσμικού κράτους του Βυζαντίου, που ήταν ένας νέος ουμανισμός, ένας νέος ανθρωπισμός που μετουσίωσε το αρχαίο ελληνικό πνεύμα μέσα από την γόνιμη του σύζευξη με τον χριστιανισμό, δημιουργώντας αυτό που σήμερα όλοι ξέρουμε ως δυτικός κόσμος. Από την πλευρά αυτοί, όντως όλοι οι Ευρωπαίοι είναι βυζαντινοί.

Είναι στα χέρια, ή μάλλον στο πνεύμα των νέων ερευνητών που ασχολούνται με την επιστήμη της βυζαντινολογίας να αποδώσουν ιστορική δικαιοσύνη στην πρώτη ευρωπαϊκή αυτοκρατορία, και να αποκαταστήσουν τις αξίες που αυτή πρόσβενε.

Ευχαριστώ πολύ.